

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кузів Оксана Миколаївна

УДК 343.132 : 343.985

ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ВИЇМКИ

12.00.09 –кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному університеті внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
Галаган Володимир Іванович,
Київський національний університет внутрішніх справ,
професор кафедри досудового розслідування Навчально-наукового інституту
підготовки слідчих та криміналістів

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України
Іщенко Андрій Володимирович,
Київський національний університет внутрішніх справ,
професор кафедри криміналістики

кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України
Цимбал Петро Васильович,
Національний університет Державної податкової служби України,
завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики

Захист відбудеться “19” березня 2010 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.05 у Київському національному університеті внутрішніх справ
за адресою: ДП-680, Київ, Солом’янська площа, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного
університету внутрішніх справ за адресою: ДП-680, Київ, Солом’янська площа,1.

Автореферат розісланий “11” лютого 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Д. Удалова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Зміни, що відбулися в соціально-економічній, політичній, правовій сферах України, відобразилися на суспільстві в цілому і на криміногенній ситуації в ньому зокрема. Особливе зачепокоення викликає зростання кількості навмисних злочинів, в тому числі скоєних у складі організованих груп, у сферах економіки, банківській, кредитно-фінансовій, господарській та приватизаційній, на ринку енергоносіїв. Розслідування таких злочинів пов'язане з рядом проблем встановлення, фіксації, вилучення та дослідження доказів та їх процесуальних джерел доказів. У ряді випадків такі джерела слідчий може встановлювати лише при проведенні обшуків, виїмок та інших слідчих дій, які носять примусовий характер.

Питанням застосування заходів процесуального примусу приділено достатньо уваги серед процесуалістів і криміналістів як України, так і країн СНД. Сутність цієї проблеми розглядається в роботах Т.В. Авер'янової, Ю.П. Аленіна, О.Я. Баєва, В.П. Бахіна, В.Д. Берназа, Р.С. Белкіна, О.М. Васильєва, А.Ф. Волобуєва, О.І. Гаврилова, І.Ф. Герасимова, Ю.М. Грошевого, С.Ф. Денисюка, А.Я. Дубинського, С.П. Єфімічева, В.А. Журавля, А.В. Іщенко, Н.С. Карпова, Є.Г. Коваленка, В.О. Коновалової, Ю.Г. Корухова, В.С. Кузьмічова, Е.М. Лівшиця, В.К. Лисиченка, В.В. Лисенка, Л.М. Лобойка, В.Г. Лукашевича, Є.Д. Лук'янчикова, О.Р. Михайленка, А.В. Михайлова, М.М. Михеєнка, В.Т. Нора, І.Л. Петрухіна, М.А. Погорецького, Є.Є. Подголіна, М.В. Салтевського, С.М. Стахівського, В.М. Тертишника, Л.Д. Удалової, П.В. Цимбала, С.А. Шейфера, В.Ю. Шепітька, М.Є. Шумила та інших науковців.

Разом з тим, як у роботах згаданих вчених, так і в навчальній літературі, навчально-тематичних планах в основному висвітлюються проблеми проведення обшуку і вилучення при цьому виявлених об'єктів, а тактика проведення виїмки як самостійної слідчої дії і заходу процесуального примусу, розглянута не досить змістовно.

Серед опитаних 550 працівників слідчих підрозділів МВС України лише 25 з них (4,55 %) не мали ніяких складностей і проблем при проведенні виїмки. Абсолютна більшість опитаних – 450 слідчих (81,82 %) вважають неефективною регламентацію проведення виїмки в тих самих нормах КПК України (далі – КПК), що і проведення обшуку, оскільки це різні слідчі дії, процесуальний порядок проведення яких має бути визначений у окремих нормах КПК.

Вирішення існуючих проблем в організації та проведенні виїмки при розслідуванні злочинів має виключно важливе значення. При цьому узагальненою проблемою є удосконалення процесуального порядку проведення, визначення тактичних прийомів, спрямованих на досягнення позитивного результату при проведенні виїмки, висвітлення специфіки кримінально-процесуального і криміналістичного аспектів здійснення окремих видів виїмки при розслідуванні

злочинів, узагальнення діяльності практичних працівників МВС України, визначення напрямів вдосконалення і використання найбільш ефективного комплексу тактичних прийомів у конкретних слідчих ситуаціях. Означені положення в своїй сукупності визначають актуальність обраної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Пріоритетних напрямків наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження у практичну діяльність органів внутрішніх справ, на період 2004–2009 років (наказ МВС України № 755 від 5 липня 2004 року) та у рамках реалізації вимог Указу Президента України № 311 від 8 квітня 2008 року, яким затверджено Концепцію реформування кримінальної юстиції України. Тема дисертації є складовою частиною цільової комплексної програми “Проблеми вдосконалення організації та діяльності суду і правоохоронних органів в умовах формування соціальної, правової, демократичної держави” (державний реєстраційний номер 0186.0.099031).

Тема дисертації включена до плану науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Міністерства внутрішніх справ України на 2009 рік (позиція 54), затвердженого наказом МВС України № 154 від 5 лютого 2009 року, плану науково-дослідної діяльності КНУВС, плану науково-дослідної діяльності Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ, виконана відповідно до замовлення на проведення наукового дослідження слідчого управління УМВС України в Івано-Франківській області від 20 серпня 2008 року.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає у визначенні особливостей, висвітленні проблемних питань і висловленні пропозицій щодо процесуальної регламентації і тактики проведення виїмки як самостійної слідчої дії, передбаченої чинним КПК.

Досягнення мети дисертаційного дослідження можливе лише за умов комплексного системного підходу до вирішення наступних *завдань*:

- прослідкувати історичний генезис становлення та розвитку виїмки;
- окреслити сучасний стан законодавчого врегулювання здійснення органами дізнання і досудового слідства виїмки як одного із примусових кримінально-процесуальних заходів при розслідуванні злочинів, надати пропозиції по вирішенню не врегульованих, суперечливих чи невизначених положень у КПК;
- порівняти врегулювання процесуального порядку проведення виїмки за КПК України і ряду держав СНД та дальнього зарубіжжя;
- дослідити практику застосування виїмки органами дізнання і досудового слідства, визначити недоліки та здійснити заходи по їх усуненню;
- розробити і довести до відома практичних працівників і науковців пропозиції з удосконалення нормативно-правового регулювання підстав, порядку

підготовки та тактики проведення виїмки органами дізнання і досудового слідства при розслідуванні злочинів.

Об'єкт дослідження – процесуальні правовідносини, що виникають при здійсненні кримінально-процесуальної діяльності з розслідування злочинів і проведення виїмки як слідчої дії та заходу процесуального примусу.

Предмет дослідження – організація і тактика проведення виїмки.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складає система загальнонаукових і спеціальних методів, що призначені для отримання об'єктивних і достовірних результатів. Специфічність мети та завдань дослідження визначили використання наступних методів: історичного, системно-структурного, порівняльно-правового, статистичного та інших.

Історичний метод використовувався для аналізу питань виникнення та становлення у кримінально-процесуальному законодавстві України виїмки як самостійної слідчої дії (підрозділи 1.1, 1.2). За допомогою *системно-структурного* методу визначене місце виїмки у системі слідчих дій (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1). *Порівняльно-правовий* метод застосовувався при аналізі норм чинного КПК України, деяких країн СНД (Російської Федерації, Республіки Білорусь, Грузії, Латвійської Республіки, Республіки Молдова, Республіки Узбекистан) та інших держав (Великої Британії, США, Франції, ФРН) та їх відповідності міжнародно-правовим актам в галузі дотримання прав людини (підрозділ 2.1), *формально-логічний* – при співставленні норм КПК та його проекту, обґрунтуванні висновків і пропозицій щодо їх доповнення чи уточнення (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.3). При проведенні анкетування практичних працівників слідчих підрозділів органів внутрішніх справ у різних регіонах України, вивченні та узагальненні кримінальних справ, при розслідуванні яких проводилася виїмка, використовувалися *соціологічні* та *статистичні* методи (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 3.1, 3.2).

Емпіричною базою дослідження є використання у дисертації результатів опитування 550 слідчих органів внутрішніх справ України, проведеного автором у 2007–2009 роках, вивчення 35 кримінальних справ, де були проведені виїмки, що розслідувалися в УМВС України в Івано-Франківській області, опубліковані дані офіційної статистики. У дисертації використані також результати анкетування практичних працівників, свого часу проведені В.М. Тертишником, О.Н. Дроздовим, А.О. Шаповаловою та іншими науковцями з посиланнями на цих авторів.

При вивченні матеріалів практики і визначенні ключових аспектів обраної проблеми автором використовувався особистий досвід роботи як у практичних підрозділах органів внутрішніх справ України, так і викладача кафедри кримінального процесу та криміналістики Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним з перших в Україні комплексних монографічних досліджень проблем

проведення виїмки, у результаті якого зроблене теоретичне узагальнення практичних проблем, що виникають під час організації, проведення, фіксації ходу та результатів виїмки.

До найбільш суттєвих результатів, одержаних самостійно, що визначають наукову новизну дослідження, відносяться наступні положення:

вперше:

– комплексно досліджені сутність, місце і значення виїмки та акцентовано увагу на її самостійності при проведенні слідчих дій, спрямованих на збирання і перевірку доказів у кримінальних справах;

– аргументовані пропозиції на підставі розгляду сучасного стану законодавчого врегулювання проведення виїмки органами досудового слідства МВС України щодо змін і доповнень до низки норм чинного КПК та проекту КПК, як-от:

а) встановлено неврегульованість питання щодо складання процесуальних документів для проведення виїмки у приміщеннях дипломатичних представництв, у зв'язку з чим запропоновано у частині другій статті 182 КПК передбачити, що запит до МЗС України про згоду дипломатичних представників на обшук або виїмку робиться прокурором Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та прирівняними до них прокурорами і саме цим прокурорам у десятиденний строк МЗС України надає письмову відповідь;

б) визначено доцільність врегулювання процесуального порядку розгляду судом подання про проведення ряду слідчих дій у окремій нормі КПК, якою може бути стаття 195¹ “Порядок розгляду судом подання про проведення слідчих дій” та наводиться зміст запропонованої норми;

– досліджено практику і передовий досвід зарубіжних країн щодо проведення виїмки та запропоновано доповнити частину другу статті 183 КПК положенням про необхідність відновлення порядку, що існував на початок проведення слідчих дій та наводиться редакція зазначеної процесуальної норми;

– сформульовано криміналістичні рекомендації з удосконалення порядку організації, застосування тактичних прийомів проведення і фіксації ходу та результатів виїмки при розслідуванні злочинів органами досудового слідства;

удосконалено:

– положення про те, що у частині другій статті 30 Конституції України, відповідно до якої не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду, крім невідкладних випадків, вказаних у частині третій зазначеної статті Конституції України та у частині шостій статті 177, частинах п'ятій-шостій статті 190 КПК визначається також судовий порядок отримання дозволу на проведення примусової виїмки з житла чи іншого володіння особи, передбаченої частиною четвертою статті 178 КПК;

– тезу про необхідність передбачити у КПК невідкладні випадки проведення виїмки в житлі чи іншому володінні особи, які відрізняються від невідкладних випадків проведення обшуку. Тож обґрунтовано пропозицію доповнити статтю 178 КПК частиною п'ятою, у якій передбачити можливість у нічний час, у неробочий чи святковий день проводити виїмку в житлі чи іншому володінні особи без дозволу суду та запропоновано редакцію цієї частини;

– пропозицію наділити суд за місцем провадження досудового слідства правом давати дозвіл на арешт кореспонденції, її огляд і виїмку;

– норму частини 6 статті 263 проекту КПК щодо добровільної видачі предметів і документів, що підлягають вилученню, з якої пропонується вилучити слова “або неповної видачі” предметів і документів при проведенні виїмки.

дістало подальший розвиток:

– висвітлення історичних передумов виникнення виїмки як самостійної слідчої дії та її співвідношення з іншими слідчими діями;

– виокремлення основних ознак виїмки;

– положення про обов'язковість виконання рішень суду на стадії досудового розслідування, у зв'язку з чим запропоновано доповнити частину п'яту статті 114 КПК і наводиться редакція зазначеної частини;

– теза про необхідність подальшого ґрунтовного дослідження застосування примусу при проведенні виїмки;

– визначення сутності підготовчого, робочого і етапу фіксації проведення виїмки та застосування при цьому комплексу тактичних прийомів, спрямованих на максимальне досягнення позитивного результату проведення цієї слідчої дії.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони використовуються:

– у практичній діяльності з розслідування злочинів – розроблені автором науково обґрунтовані пропозиції використовуються в діяльності слідчих підрозділів УМВС України в Івано-Франківській області (акт впровадження від 29 квітня 2009 року);

– у навчально-методичній роботі – результати дослідження використовуються при викладанні курсів кримінального процесу і криміналістики у Прикарпатському юридичному інституті Львівського державного університету внутрішніх справ (акт впровадження від 5 травня 2009 року), Львівському державному університеті внутрішніх справ (акт впровадження від 9 жовтня 2009 року), Луганському державному університеті внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (акт впровадження від 19 червня 2009 року), на факультеті правничих наук Національного університету “Києво-Могилянська академія” (довідка від 25 травня 2009 року).

Сформульовані у дисертації пропозиції, теоретичні висновки і рекомендації щодо вдосконалення окремих норм КПК і проекту КПК у частині проведення виїмки можуть бути використані у законотворчій діяльності (лист до Комітету Верховної Ради України з питань правосуддя від 9 листопада 2009 року № 11/2121

та акт впровадження № 04-30/18-763 від 5 лютого 2010 року), стати підґрунтям для подальших наукових розробок дослідження проблем проведення різних видів виїмки.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації обговорювалися на засіданні кафедри кримінального процесу КНУВС (червень 2009 року), міжкафедральному семінарі науково-педагогічного складу кафедр кримінального процесу, кримінально-процесуальної діяльності, криміналістики, досудового розслідування Київського національного університету внутрішніх справ (22 жовтня 2009 року), оприлюднені на науково-практичних конференціях і круглих столах: науково-практичній конференції “Проблеми забезпечення конституційних прав громадянина в кримінальному судочинстві” (26 жовтня 2007 року, м. Львів), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Актуальні проблеми профілактики правопорушень підрозділами міліції громадської безпеки” (16–17 листопада 2007 року, м. Івано-Франківськ), міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми чинного адміністративного законодавства: шляхи подолання та перспективи вдосконалення” (30–31 травня 2008 року, м. Івано-Франківськ), науково-практичній конференції “Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні” (28 листопада 2008 року, м. Івано-Франківськ), круглому столі “Проблеми адаптації національного законодавства у сфері міграції до міжнародних стандартів та протидії незаконній міграції та торгівлі людьми” (20 березня 2009 року, м. Івано-Франківськ).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження знайшли своє відображення в 10 одноосібних наукових публікаціях, серед яких 5 наукових статей, у тому числі 4 – опубліковані у виданнях, включених ВАК України до переліку фахових з юридичних наук, 5 тез доповідей у збірниках наукових праць за підсумками науково-практичних конференцій.

Структура роботи обумовлена предметом дослідження, метою і завданнями та відповідає логіці наукового пошуку й вимогам ВАК України. Складається із вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, додатків на 25 сторінках та списку використаних джерел (185 найменувань, на 18 сторінках). Загальний текст дисертації становить 211 сторінок, основний текст – 168 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми, визначаються ступінь її наукової розробленості, мета, завдання й методи дослідження, розкрито наукову новизну, зазначено конкретні форми апробацій та впровадження отриманих результатів у навчальний процес, законодавчу і практичну діяльність.

Розділ I “Поняття, зміст і місце виїмки в системі слідчих дій за чинним законодавством України” складається з трьох підрозділів, присвячених висвітленню сутності виїмки, її класифікації відповідно до чинного кримінально-

процесуального законодавства України, а також співвідношенню виїмки з іншими процесуальними діями.

У підрозділі 1.1 *“Історичні передумови виникнення виїмки як самостійної слідчої дії”* в історичному аспекті розглядаються питання становлення виїмки як слідчої дії у стародавніх джерелах права, серед яких Руська Правда, Новгородська та Псковська судна грамоти, Статути Великого Литовського князівства. Значну увагу було присвячено проведенню виїмки у Статуті кримінального судочинства 1864 року, однак виїмка унормовувалася спільно з обшуком і не відокремлювалася від нього. Такий же підхід до сутності виїмки зберігся у Інструкції для народних слідчих 1919 року і у КПК УРСР 1922 року. Законодавець почав розмежовувати виїмку від обшуку лише у КПК УРСР 1927 року. Однак при цьому зазначалося, що при виявленні під час обшуку предметів чи документів проводилася їх виїмка.

Вперше про виїмку як самостійну слідчу дію було вказано у КПК України 1960 року. У главі 16 було зосереджено низку статей, що стосуються провадження обшуку та виїмки. Зокрема у статтях 178 *“Підстави для проведення виїмки”* та 179 *“Обов’язковість видачі предметів і документів”* вказувалося, що виїмка проводиться у тих випадках, коли слідчий володіє точними даними, що предмети чи документи, що мають значення для справи, знаходяться у певної особи чи у певному місці. Нині процесуальна регламентація видів і процесуального порядку проведення виїмки дещо змінені і є предметом розгляду у дисертації.

У підрозділі 1.2 *“Поняття, ознаки, зміст виїмки за чинним законодавством України”* наводиться розгорнута характеристика існуючих відповідно до чинного КПК України видів виїмки, їх ознаки та функції. Так, відповідно до статті 178 КПК виїмка проводиться у випадках, коли є точні дані, що предмети чи документи, які мають значення для справи, знаходяться у певної особи чи в певному місці. Виїмка проводиться за вмотивованою постановою слідчого, але передбачаються конкретні випадки, коли для її проведення необхідний дозвіл суду.

До видів виїмки у кримінальному судочинстві України відносяться: примусова виїмка з житла чи іншого володіння особи, виїмка документів, що становлять державну та/або банківську таємницю, документа виконавчого провадження, виїмка предметів і документів у нежитловому приміщенні, виїмка у приміщеннях дипломатичних представництв, виїмка у особи, а також кореспонденції, на яку постановою суду накладено арешт.

Однак норма про обов’язковість виконання постанови судді щодо проведення слідчих дій у КПК нині відсутня. Є лише положення статті 403 КПК про обов’язковість вироку, ухвали і постанови суду. Однак структурне розташування цієї норми у главі 33 КПК *“Виконання вироку, ухвали і постанови суду”* свідчить, що вона відноситься до рішень суду, які набрали законної сили на судових стадіях кримінального судочинства.

Враховуючи викладене, дисертант пропонує доповнити частину п’яту статті 114 чинного КПК після слів *“в кримінальній справі, яка перебуває в його*

провадженні,” словами: “а також постанови судді, винесені відповідно до закону в кримінальній справі щодо провадження слідчих дій на досудовому слідстві” і далі по тексту. Така норма на законодавчому рівні закріпить обов’язок особи, у розпорядженні якої знаходяться предмети чи документи, що є предметом виїмки, добровільно видати їх як за постановою слідчого, так і суду залежно від виду виїмки.

У підрозділі 1.3 “Співвідношення виїмки з іншими процесуальними діями” автором проаналізовані різні точки зору щодо сутності слідчої дії та визначення її поняття. Звертається увага на спільні і відмінні риси виїмки, з однієї сторони, та обшуку, огляду, одержання зразків для експертного дослідження, з іншої. Констатується, що у деяких аспектах виїмка має загальні риси з обшуком, слідчим оглядом, одержанням зразків для експертного дослідження. Однак як самостійна слідча дія виїмка має свої специфічні завдання, об’єкти, види, функції, процесуальні особливості її організації та проведення, визначені у дисертації, що, незважаючи на деяку подібність, відрізняє її від інших передбачених КПК процесуальних дій.

Розділ II “Процесуальний порядок проведення виїмки” складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 “Правова регламентація і сутність проведення виїмки за чинним законодавством України” визначається, що у статтях 178-186 КПК розкривається правова регламентація і сутність виїмки. Зокрема, у КПК унормовуються положення, що посадові особи і громадяни не мають права відмовлятися пред’явити або видати документи чи їх копії або інші предмети, які вимагає слідчий під час виїмки (частина перша статті 179 КПК). Видача і огляд документів, що містять дані, які становлять державну та /або банківську таємницю, провадяться з додержанням існуючих правил, що забезпечують охорону державної та/або банківської таємниці.

Водночас висвітлюються проблеми, які виникають у зв’язку з відсутністю належної процесуальної регламентації проведення виїмки у чинному КПК та пропонуються можливі шляхи їх вирішення. Так, одним із аспектів вдосконалення чинного КПК є пропозиція про доповнення першого речення частини п’ятої статті 187 КПК після слів “накладення арешту на кореспонденцію” словами “її огляд і виїмку”. У цьому випадку, за наявності підстав до виїмки кореспонденції, на яку накладено арешт, після її затримання в жодному разі не виникне питання про необхідність винесення судом окремої постанови про виїмку такої кореспонденції.

Крім того, на відміну від обшуку, у чинному КПК не передбачено невідкладних випадків проведення виїмки. Однак нерідкісними є випадки, коли про точне місце знаходження таких об’єктів виїмки стало відомо у нічний час, у вихідний чи святковий день або у віддаленому від знаходження суду місці. Тож слідчі змушені проводити обшук у житлі, посилаючись на невідкладні випадки, незважаючи на те, що є всі підстави провести саме виїмку. З метою усунення такої

неузгодженості пропонується доповнити статтю 178 КПК частиною п'ятою, у якій визначити невідкладні випадки проведення виїмки, відмінні від аналогічних випадків при проведенні обшуку.

У КПК не врегульоване питання щодо строків розгляду подання слідчого, погодженого з прокурором, направлено до суду для розгляду і вирішення питання про надання дозволу на проведення слідчої дії. З метою своєчасного розгляду судом подання слідчого запропоновано доповнити чинний КПК новою статтею 195¹ і наведена редакція цієї норми.

Для приведення у відповідність між собою частини третьої статті 178 КПК і Закону України “Про банки і банківську діяльність”, дисертант вважає за доцільне доповнити статтю 62 вказаного Закону “Порядок розкриття банківської таємниці” частиною десятою, у якій відтворити положення частини третьої статті 178 КПК: *“Виїмка документів, що становлять банківську таємницю, проводиться тільки за вмотивованою постановою судді і в порядку, погодженому з керівником відповідної установи”*.

У підрозділі 2.2 “Співвідношення процедури проведення виїмки з кримінально-процесуальним законодавством деяких країн СНД та міжнародно-правовими актами в галузі кримінального судочинства” розкрито саме відповідність цієї слідчої дії міжнародно-правовим документам, які є основою для прийняття, вдосконалення і реалізації норм національного законодавства України.

У деяких іноземних країнах такої процесуальної дії, як виїмка, не існує, а вилучення певних, хоч і завчасно визначених предметів, відбувається при обшуку. Тож можна зазначити, що законодавством України встановлений більш диференційований та доцільний порядок проведення виїмки, ніж у законодавстві деяких країн СНД та держав романо-германської та англо-американської системи права. У КПК України більш ґрунтовно, зрозуміло та повно регламентуються підстави і процесуальний порядок проведення виїмки. Однак це не заперечує того, що окремі положення процесуального законодавства інших держав не можуть бути використані з метою вдосконалення норм чинного КПК та проекту КПК. Наприклад, заслуговує на увагу положення статті 324 КПК Грузії щодо відновлення порядку у приміщенні та відшкодування шкоди, завданої при незаконному та необґрунтованому проведенні, зокрема, виїмки.

Розділ III “Етапи і тактичні прийоми проведення виїмки” складається з трьох підрозділів, присвячених підготовчому, робочому етапам слідчої дії, а також проблемним аспектам фіксації ходу та результатів її проведення.

У підрозділі 3.1 “Організація підготовчого етапу виїмки” акцентується увага на підготовчих діях слідчого до проведення виїмки. До таких дій відносяться:

1. Прийняття рішення про проведення виїмки і його обґрунтування.
2. Визначення кола предметів і документів та осіб або підприємств та установ і організацій, в яких вони будуть вилучатися
3. Визначення місця та часу проведення виїмки.

4. Винесення мотивованої постанови слідчим чи за поданням слідчого, погодженим з прокурором – судом на проведення виїмки

5. Визначення кола учасників виїмки.

6. Визначення, які технічні засоби для фіксації ходу та результатів слідчої дії потрібно взяти із собою, а також хто із учасників слідчої дії буде здійснювати цю функцію.

У дисертації визначаються особливості застосування тактичних прийомів при виконанні зазначених дій. Звертається увага на неврегульованість питань підготовки проведення виїмки у приміщеннях дипломатичних представництв, пропонується конкретизувати частину другу статті 182 КПК і наводиться редакція цієї норми.

У підрозділі 3.2 “Особливості застосування тактичних прийомів проведення робочого етапу виїмки” розкривається сутність тактичних прийомів, які рекомендується застосовувати при проведенні виїмки. До таких прийомів робочого етапу відносяться:

1. Прибуття на місце проведення виїмки та пошук особи, у якої є предмети чи документи, що підлягають вилученню.

2. Пред’явлення особі постанови, роз’яснення її сутності та пропозиції видати добровільно предмети чи документи.

3. Безпосереднє проведення виїмки повинно відбуватися в атмосфері максимальної концентрації уваги на завданнях виїмки; безконфліктному відношенні з особою, у якої проводиться виїмка; діях у відповідності із підготовленим планом.

4. Визначення, чи всі і чи належні предмети і документи видані.

5. За необхідності вилучення об’єктів виїмки примусово чи проведення з цією метою обшуку.

Отримання позитивного результату проведення виїмки залежить насамперед від повної та якісної підготовки, активного та наступального проведення з метою отримання предметів чи документів у розпорядження слідчого. У ряді випадків, за несприятливої ситуації необхідним є психологічний вплив на учасників проведення виїмки, роз’яснення їм необхідності застосовувати процесуальний примус чи винесення постанови слідчого про проведення обшуку у невідкладних випадках, що не терплять зволікання. Про успішне проведення виїмки можна вести мову лише тоді, коли вказані у постанові предмети чи документи у повному обсязі були вилучені та ідентифіковані як такі, що дійсно віднесені до об’єктів виїмки.

У підрозділі 3.3 “Тактика заключного етапу виїмки” акцентується увага на наступних положеннях:

1. Відповідно до частини першої статті 188 КПК про проведення виїмки слідчий складає протокол у двох примірниках з додержанням правил статті 85 КПК.

2. Крім загальних реквізитів і відомостей, які протокол повинен відображати, зміст протоколу виїмки обов’язково має включати вказівку на підстави для

проведення; приміщення чи інше місце, в якому було проведено виїмку; дані про особу, у якої проведено виїмку; відображено дії слідчого і результати виїмки; дані про місце і обставини, при яких були виявлені предмети і документи, що вилучаються, в якому стані вони знаходилися, як зберігалися; відомості про те, вилучені предмети і документи в результаті їх добровільної видачі чи примусово.

3. При вилученні в процесі виїмки великої кількості предметів складається спеціальний опис цих предметів, про що вказується в протоколі. Опис – не просто додаток до протоколу, а його складова частина, оскільки відомості, що в ньому містяться, мають таке ж доказове значення, як і обставини, зафіксовані в протоколі.

4. Обидва примірники протоколу, а також опис вилучених предметів підписують слідчий, особа, у якої проводилася виїмка, та запрошені особи, що були присутні. Другий примірник протоколу виїмки, а також другий примірник опису вручається особі, у якої проведено виїмку, а в разі її відсутності – повнолітньому членові її сім'ї або представникові житлово-експлуатаційної організації чи місцевої ради народних депутатів. При проведенні виїмки на підприємстві, установі або організації другий примірник протоколу і опису вручається представникові підприємства, установи або організації.

5. Додатковими засобами фіксації ходу та результатів виїмки є фото- та відеозйомка, складання планів, схем тощо. Якщо в процесі виїмки застосовувались технічні засоби при участі спеціалістів, то це повинно бути відображено у протоколі із зазначенням назв і типів приборів. У протоколі зазначається, що про застосування технічних засобів були повідомлені особи, які приймали участь у проведенні виїмки.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що виявляється в комплексному дослідженні на монографічному рівні проблем проведення виїмки у кримінальному судочинстві України. До основних результатів такого дослідження відносяться наступні положення:

1. Виїмка як слідча дія пройшла довгий шлях свого становлення протягом тривалого історичного періоду. Про неї конкретно стало відомо з норм Статуту кримінального судочинства 1864 року, однак вона розглядалася і врегульовувалася більше як складова частина обшуку, а не як самостійна слідча дія.

2. До основних ознак виїмки як самостійної слідчої дії, яка проводиться у випадках, коли є точні дані, що предмети чи документи, які мають значення для справи, знаходяться в певній особі чи в певному місці, відносяться: конкретизованість об'єктів виїмки (лише предмети чи документи) які розширеному тлумаченню не підлягають; знаходження об'єктів у певній особі чи в певному місці (у житловому приміщенні, на підприємстві, в установі чи організації); визначеність точного місцезнаходження об'єктів виїмки; можливість як

добровільного, так і примусового проведення вилучення предметів чи документів.

3. До передбачених КПК видів виїмки відносяться: виїмка предметів і документів з нежитлового приміщення (частина друга статті 178 КПК); виїмка документів, що становлять державну та/або банківську таємницю (частина третя статті 178 КПК); примусова виїмка із житла чи іншого володіння особи (частина четверта статті 178 КПК); виїмка документа виконавчого провадження (частина четверта статті 178 КПК); виїмка у приміщеннях, що їх займають дипломатичні представництва, а також в приміщеннях, де проживають члени дипломатичних представництв та їх сім'ї, які користуються правом дипломатичної недоторканності (стаття 182 КПК); виїмка у особи предметів і документів (стаття 184 КПК); виїмка кореспонденції, на яку накладено арешт (стаття 187¹ КПК).

4. У частині четвертій статті 178 КПК нині не передбачено невідкладних випадків проведення виїмки в житлі чи іншому володінні особи. Вважаємо за доцільне доповнити статтю 178 КПК частиною п'ятою наступного змісту:

“У невідкладних випадках, коли дозвіл суду на проведення виїмки в житлі чи іншому володінні особи отримати неможливо через нічний час, у неробочий чи святковий день, така виїмка може бути проведена за постановою слідчого. Протягом 24 годин після проведення виїмки слідчий повідомляє про це прокурора і направляє йому копію постанови про проведення виїмки в житлі чи іншому володінні особи та протоколу цієї слідчої дії”.

5. Питання щодо складання процесуальних документів задля проведення виїмки у приміщеннях дипломатичних представництв наразі є нерегульованим, у зв'язку з чим запропоновано частину другу статті 182 КПК викласти у наступній редакції:

“Про згоду дипломатичних представників на обшук або виїмку прокурором Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та прирівняним до них прокурорами на підставі подання слідчого робиться запит через Міністерство закордонних справ України. У десятиденний строк Міністерство закордонних справ України надає зазначеному прокуророві письмову відповідь про згоду дипломатичного представника на проведення обшуку чи виїмки або про відмову в цьому”.

6. Прогресивною і такою, що спрямована на дотримання прав людини та забезпечення їх поновлення у випадку порушення є пропозиція щодо відновлення порядку у приміщенні та відшкодування шкоди, завданої при проведенні обшуку або виїмки. З метою реалізації цього положення у КПК вважаємо за необхідне запропонувати зміни до частини другої статті 183 цього Кодексу, яка нині розповсюджується лише на випадки проведення обшуку, і викласти її у наступній редакції:

“Проводячи обшук або виїмку, слідчий має право розкривати замкнені приміщення і сховища, якщо володілець відмовляється їх відкрити. При цьому слідчий повинен уникати не викликаних необхідністю пошкоджень дверей, замків

та інших предметів. Після закінчення обшуку чи виїмки у приміщенні, де вони проводилися, відновлюється порядок, що існував на початок проведення зазначених слідчих дій”.

7. З метою своєчасного розгляду судом подання слідчого, існує нагальна потреба доповнення чинного КПК статтею 195¹ *“Порядок розгляду судом подання про проведення слідчих дій”* наступного змісту:

“Подання слідчого, погоджене з прокурором, про проведення огляду, обшуку, виїмки, накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку у випадках, передбачених цим Кодексом, подається до суду, уповноваженого дати дозвіл на проведення вказаних слідчих дій, разом з матеріалами справи, якими обґрунтовується прийняте рішення.

Після одержання подання та інших необхідних матеріалів справи суд у строк не більше 24 годин з моменту їх надходження у відкритому судовому засіданні за обов'язкової участі прокурора, а за необхідності – слідчого, вивчає матеріали справи, вислуховує слідчого, прокурора і за наявності підстав виносить постанову про проведення зазначених у частині першій цієї статті слідчих дій або постанову про відмову у їх проведенні.

З метою забезпечення нерозголошення даних досудового слідства суд з власної ініціативи чи за клопотанням слідчого, прокурора вправі розглянути подання у закритому судовому засіданні.

Постанова суду про проведення слідчої дії разом з матеріалами справи негайно направляється прокурору”.

8. При провадженні виїмки важливого значення набуває застосування тактичних прийомів кожного із етапів проведення цієї слідчої дії. Позитивні результати можуть бути отримані лише за умови системного, оптимального і доцільного використання комплексу тактичних прийомів у конкретній слідчій ситуації, спрямованих на досягнення мети проведення виїмки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Кузів О. М. Окремі питання організації проведення виїмки / О. М. Кузів // Митна справа: науково-аналітичний журнал з питань митної справи та зовнішньоекономічної діяльності. – 2008. – № 6 (60). – Ч. 2. – С. 69–75.

2. Кузів О. М. Проблемні аспекти підготовчого етапу виїмки / О. М. Кузів // Митна справа: науково-аналітичний журнал з питань митної справи та зовнішньоекономічної діяльності. – 2009. – № 1 (61). – Ч. 2. – С. 12–17.

3. Кузів О. М. Застосування тактичних прийомів під час проведення виїмки / О. М. Кузів // Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 1 (42). – С. 293–300.

4. Кузів О. М. Проблемні аспекти робочого етапу виїмки / О. М. Кузів // Вісник Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 1. – С. 186–197.

Статті, тези виступів на конференціях і семінарах

1. Кузів О. М. Історичні передумови виникнення виїмки як слідчої дії / О. М. Кузів // Держава і закон: теорія, практика, методика : зб. наук. праць. – Івано-Франківськ: Прикарпатський юридичний інститут ЛьвДУВС, 2008. – Вип. III. – С. 303–307.

2. Кузів О. М. Чинне нормативно-правове забезпечення проведення виїмки / О. М. Кузів // Проблеми забезпечення конституційних прав громадянина в кримінальному судочинстві : матеріали наук.-практ. конф., 26 жовт. 2007 р. – Львів : ЛьвДУВС, 2008. – С. 189–191.

3. Кузів О. М. Актуальні колізії кримінально-процесуального законодавства щодо виїмки / О. М. Кузів // Актуальні проблеми профілактики правопорушень підрозділами міліції громадської безпеки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 16–17 листоп. 2007 р. – Івано-Франківськ : Прикарпатський юридичний інститут ЛьвДУВС, 2007. – С. 106–108.

4. Кузів О. М. Місце виїмки в системі слідчих дій / О. М. Кузів // Актуальні проблеми чинного адміністративного законодавства: шляхи подолання та перспективи вдосконалення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 30–31 трав. 2008 р. – Івано-Франківськ : Прикарпатський юридичний інститут ЛьвДУВС, 2008. – С. 270–275.

5. Кузів О. М. Окремі проблеми дотримання конституційних прав громадян під час проведення виїмки / О. М. Кузів // Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні : матеріали наук.-практ. конф., 28 листоп. 2008 р. – Івано-Франківськ : Прикарпатський юридичний інститут ЛьвДУВС, 2008. – С. 214–219.

6. Кузів О. М. Деякі проблемні аспекти нормативно-правового забезпечення виїмки / О. М. Кузів // Проблеми адаптації національного законодавства у сфері міграції до міжнародних стандартів і протидії незаконній міграції та торгівлі людьми : матеріали круглого столу, 20 берез. 2009 р. – Івано-Франківськ : Прикарпатський юридичний інститут ЛьвДУВС, 2009. – С. 75–77.

АНОТАЦІЯ

Кузів О. М. Організація і тактика проведення виїмки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Київський національний університет внутрішніх справ, Київ, 2010.

Дисертація містить комплекс важливих питань теоретичного і практичного характеру щодо процесуального порядку і тактики проведення виїмки.

У роботі досліджуються історичні аспекти виїмки, її нормативно-правове регулювання, співвідношення із низкою процесуальних дій, класифікація виїмки по видах; її ознаки та функції, а також її відповідність міжнародно-правовим актам у галузі кримінального судочинства. Висвітлюються проблемні аспекти, які виникають при проведенні зазначеної слідчої дії, розроблені пропозиції по вдосконаленню законодавчого врегулювання її проведення. Пропонується ряд змін та доповнень до чинного КПК України.

Ключові слова: кримінально-процесуальна діяльність, досудове слідство, слідча дія, виїмка, тактичні прийоми її проведення, протокол виїмки.

АННОТАЦІЯ

Кузів О. М. Организация и тактика проведения выемки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – криминальный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Киевский национальный университет внутренних дел, Киев, 2010.

Диссертация содержит комплекс важных вопросов теоретического и практического характера относительно процессуального порядка и тактики проведения выемки. В соответствии с частью первой статьи 178 УПК Украины, выемка как следственное действие проводится в случаях, когда есть точные данные, что предметы или документы, которые имеют значение для дела, находятся у определенного лица или в определенном месте. Выемка как мера процессуального принуждения предусматривает добровольную передачу следователю предметов или документов и только в случае отказа в такой передаче проводится принудительно.

В работе исследуются исторические аспекты выемки, ее нормативно правовая регуляция, соотношение с рядом процессуальных действий, классификация следственного действия по видам; признаки и функции выемки, а также ее соответствие международно-правовым актам.

К основным признакам выемки как самостоятельного следственного действия относятся: конкретизированность объектов выемки (лишь предметы или документы) которые расширенному толкованию не подлежат; нахождение объектов у определенного лица или в определенном месте (в жилом помещении, на предприятии, в учреждении или организации); определенность точного местонахождения объектов выемки; возможность как добровольного, так и принудительного проведения.

К предусмотренным УПК Украины видам выемки относятся: выемка предметов и документов из нежилого помещения (часть вторая статьи 178 УПК); выемка документов, которые составляют государственную и/или банковскую тайну (часть третья статьи 178 УПК); принудительная выемка из жилья или другого

владения лица (часть четвертая статьи 178 УПК); выемка документа исполнительного производства (часть четвертая статьи 178 УПК); выемка в помещениях, что их занимают дипломатические представительства, а также в помещениях, где проживают члены дипломатических представительств и их семьи, которые пользуются правом дипломатической неприкосновенности (статья 182 УПК); выемка у лица предметов и документов (статья 184 УПК); выемка корреспонденции, на которую наложен арест (статья 187¹ КПК). Автором освещаются проблемные аспекты, которые возникают при проведении указанного следственного действия, разработаны предложения по его совершенствованию. Предлагается ряд изменений и дополнений к действующему УПК Украины.

Ключевые слова: криминально-процессуальная деятельность, досудебное следствие, следственное действие, выемка, тактические приемы ее проведения, протокол выемки.

SUMMARY

Kuziv O. M. Organization and Tactics of Seizure Performing. – Manuscript.

Dissertation for acquiring an Academic Degree of the Candidate of Science in Law in specialty 12.00.09 – Criminal Process and Criminalistics; Legal Expertise; Executive Search Activity. – Kyiv National University of Internal Affairs, Kyiv, 2010

Dissertation deals with the complex of important theoretical and practical problems according judicial order and tactics of seizure performing.

The historical aspects of seizure, its normative and legal regulation, correlation with judicial actions, classification of investigation actions according their types, signs and functions of seizure, and also its correspondence to international legal acts are examined in the dissertation. Problem aspects that emerge during the seizure performing are highlighted; proposals for its perfection are elaborated. A number of changes and additions are offered to the functioning Criminal-Remedial Code of Ukraine.

Key words: criminal and procedural activity, prejudicial inquiry, investigation proceeding, seizure, tactical stratagems of its conducting, seizure record.